

الرحلة الملكية

(تاريخ سياسى واجتماعى مشعشان)

تأليف

سيدى بن عبد الله مشعشى

ترجمه و اضافات

نورالدين محمد بن نعمت الله جبرائيل

مقدمه، تصحيح و تعليقات

عارف نصر

- سرشناسه : مشهور، سیدعلی بن عبدالله، قرن ۱۲ ق.
- عنوان قراردادی : «رحلة المکیة» فارسی
- عنوان و نام پدیدآور : العرب المکیة (تاریخ سیاسی و اجتماعی مشعشعیان) / تألیف سیدعلی بن عبدالله مشعشعی؛ ترجمه و اضافات نورالدین محمد بن نعمت الله جزایری؛ مقدمه، تصحیح و تعلیق، عارف، نصر.
- مشخصات نشر : تهران: مرکز پژوهشی میراث مکتوب، ۱۳۹۶.
- مشخصات ظاهری : سی و سه، ۲۹۶ ص.
- فروست : میراث مکتوب؛ ۳۰۶. تاریخ و جغرافیا؛ ۴۶.
- شابک : 978-600-203-135-8
- وضعیت فهرست نویسی : فیا
- عنوان دیگر : تاریخ سیاسی و اجتماعی مشعشعیان.
- موضوع : مشعشعیان
- موضوع : Musha'sha'ids
- موضوع : خوزستان - تاریخ - متون قدیمی تا قرن ۱۴
- موضوع : Khuzestan (Iran: Province)-History-Early works to 20th Century
- شناسه افزوده : جزائری، نورالدین محمد بن نعمه الله، ۱۰۸۸ - ۱۱۵۸ ق، مترجم
- شناسه افزوده : نصر، عارف، ۱۳۶۸ - ، مقدمه نویس، مصحح
- شناسه افزوده : مرکز پژوهشی میراث مکتوب
- رده بندی کنگره : ۱۳۹۶ ۵۴۰۴۱ م ۵۵ و / ۲۰۱۷ DSR
- رده بندی دیویی : ۹۵۵ / ۵۳
- شماره کتابشناسی ملی : ۲۷۰۵۳۷۰

الرحلة المكية

[تاریخ سیاسی و اجتماعی مشعشعیان]

تأليف: سيد علي بن عبد الله مشعشعي

ترجمه و اضافات: نورالدين محمد بن نعمت الله جزايري

قدمه، تصحيح و تعليقات: عارف نصر

ويراسته و نمايه سازي: مسعود راستي پور

ترجمه و زياده نامه به انگليسي: مصطفى اميري

ناشر ميراث مکتوب

مدير توليد محمد اهر

مدير فني و امور چاپ: حسين املوفرد

چاپ اول ۱۳۹۶

شمارگان: ۵۰۰

بها با جلد شوميز: ۲۲۰۰۰ تومان

بها با جلد سخت: ۳۲۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۲۰۳-۱۳۵۸

چاپ (ديجيتال): ميراث

همه حقوق متعلق به ناشر و محفوظ است
نشر الكترونيكي اثر بدون كسب اجازه كتبي از ناشر ممنوع است

نشانی ناشر: تهران، ش. پ: ۱۳۱۵۶۹۳۵۱۹

تلفن: ۶۶۴۹۰۶۱۲، دورنگار: ۶۶۴۰۶۲۵۸

E-mail: tolid@MirasMaktoob.ir

<http://www.MirasMaktoob.ir>

دریایی از فرهنگ پرمایه اسلام و ایران در خنثی‌های خطی موج می‌زند. این نسخه‌ها در حقیقت، کارنامه دانشمندان و نوابغ بزرگ و هویت نامد ما ایرانیان است بر عمده‌هستی است که این میراث پرارج را پاس دارد و برای شناخت تاریخ و فرهنگ و ادب و سوابق علمی خود به احیا و بازسازی آن اهتمام ورزد.

با بهر کوشش و کمالی که در سالهای اخیر برای شناسایی این ذخایر مکتوب و تحقیق و تبیین در آنها انجام گرفته، تعداد کتاب و رساله ارزشمند انتشار یافته هنوز کارناکرده بسیار است و هزاران کتاب و رساله خطی موجود که گنجینه‌های غنی و خارج کشور شناسانده و منتشر نشده است بسیاری از متون نیز، اگرچه بارها به طبع رسیده و منطبق بر متن علمی نیست و تحقیق و تصحیح مجدد نیاز دارد. احیاء و نشر کتاب و رساله‌های خطی و خطی‌های اسنادی بر روش محققان و مؤسسات فرهنگی مرکز پژوهشی میراث مکتوب در راستای این هدف در سال ۱۳۷۲ تاسیس شده تا با حمایت از کوشش‌های محققان و مصححان، و با مشارکت ناشران، مؤسسات علمی، اشخاص فرهنگی و علاقه‌مندان به دانش و فرهنگ، سهمی در نشر میراث مکتوب داشته باشد و مجموعه‌ای ارزشمند از متون و منابع تحقیق به جامعه فرهنگی ایران اسلامی تقدیم دارد.

اکبر ایرانی

مدیر عامل مرکز پژوهشی میراث مکتوب

فهرست مطالب

پیشگفتار	یازده
دییاجه مصحح	پانزده
نویسنده کتاب	شانزده
ترجمه فارسی کتاب	نوزده
عنوان کتاب	بیست و دو
محتوای کتاب	بیست و سه
بخش ضمایم	بیست و هفت
شیوه تصحیح کتاب	بیست و هشت
نسخه‌های مورد استفاده در تصحیح	بیست و نه
[مقدمه مترجم]	۱
[وجه تسمیه مشعشعین]	۳
[مقدمه مصنف]	۴
[سید محمد بن فلاح مشعشی]	۴
[دست یازیدن سید محمد به کتاب علوم غریبه]	۵
[سخن مترجم]	۶
[محمد بن فلاح در میان قبایل عرب]	۷
[استیلاء سید محمد بن فلاح بر خوزستان]	۸

- ۱۶ [سخن مترجم]
- ۱۷ [زامامداری سلطان محسن مشعشعی]
- ۱۸ [سلطان محسن و یکی از سادات فارس]
- ۱۸ [سلطان محسن مشعشعی در تذکره شوستر]
- ۱۸ [سخن مترجم]
- ۲۱ [سخن مصنف]
- ۲۱ [سخن مترجم]
- ۲۵ [سخن مصنف]
- ۲۵ [امیر سید بدران بن سید فلاح مشعشعی]
- ۲۹ [سخن مترجم]
- ۲۹ [امیر سید سجاد مشعشعی]
- ۳۰ [سخن مترجم]
- ۳۰ [احداث شهر و قلعه‌ها توسط سلطان محسن]
- ۳۲ [سخن مترجم]
- ۳۲ [سخن مصنف]
- ۳۳ [جنگ سلطان محسن و شیخ قبیله منتفج]
- ۳۴ [قبیله بنی تمیم در حویزه]
- ۳۸ [احوالات سید مبارک بن مطلب مشعشعی]
- ۴۰ [قتل سلطان علی افشار توسط سید مبارک]
- ۵۰ [ذکر محاربه نمودن با مهدی قلی خان شاملو و اولاد سید لاری و مشایخ بنی لام]
- ۵۴ [یرافتادن طریقه تشعشع]
- ۵۵ [سخن مترجم]
- ۵۷ [مراسلات عبدالؤمن خان و شاه عباس]
- ۵۹ [جواب شاه عباس که به عبدالؤمن خان نوشته]
- ۶۴ [فتح نامه خراسان و هرات و توابع آن]
- ۶۹ [سخن مترجم]
- ۷۴ [سخن مصنف]
- ۷۵ [سید مبارک و قبیله منتفج]

۷۶	[احسان سید مبارک به شیخ خمیس الاشرم]
۷۷	[حکایت سید مبارک و مردی از قبیله طی]
۸۰	[ابن عساف و قتل امیر بنی عمیر]
۸۱	[حکایت سه مرد از اهل شرق و معیدی]
۸۲	[مهارت شیخ مساعد در تیراندازی]
۸۳	[قتل بحیر طریفی]
۸۴	[سید بدران بن مبارک مشعشعی]
۸۴	[سید بدران و خماس بن فلحی]
۸۸	[سید بدران و شخصی اصفهانی]
۹۰	[سید برکت بن مبارک]
۹۴	[واگذاری بصر از طرف سید مبارک به علی پاشا]
۹۸	[جنگ علی پاشا با مستی پاشا]
۱۰۱	[جنگ علی پاشا با امام علی خان]
۱۰۴	[جلوس حسین پاشا به حکومت بصره]
۱۱۰	[سخن مترجم]
۱۱۵	[فرار حسین پاشا از بصره]
۱۱۷	[افول قدرت مشعشعیان پس از سید مبارک]
۱۱۹	[حکومت سید محمد بن سید مبارک]
۱۲۴	[حکایت منصور خان و ایلچی هندوستان]
۱۲۴	[سخن مترجم]
۱۲۶	[حکومت امیر برکت بن منصور]
۱۲۷	[امیر علی بن خلف و سید جود الله]
۱۲۹	[مجملی از احوالات مولی خلف بن عبدالمطلب مشعشعی]
۱۳۱	[سخن مترجم]
۱۳۶	[صورت قبایله]
۱۴۰	[عزل امیر علی بن خلف از حکومت]
۱۴۱	[انتصاب منوچهر خان به حکومت عربستان]
۱۴۲	[عزیمت سید علی خان به اصفهان]

۱۴۴	[احوال عربستان بعد از رفتن سید علی خان به اصفهان]
۱۴۴	[بازگشت امیر علی خان به حکومت عربستان]
۱۴۷	[حکایت حمود بن حردان و فرزندان امیر علی خان]
۱۴۸	[آل حردان و پسران سید علی]
۱۵۲	[واقعه مهتا]
۱۵۴	[جنگ مشعشعیان و آل کثیر]
۱۵۸	[امیر علی خان و اولاد حاج نصرالله]
۱۶۰	[گماشتن سید عبدالله خان به ریاست منطقه میناو]
۱۶۲	[در وجه تسمیه سید عبدالله به ابوتبر]
۱۶۳	[وفات امیر علی خان به اختلاف پسران او و کاهش اقتدار]
۱۶۸	[حکومت سید عبدالله خان]
۱۷۰	[حکومت سید فرج الله]
۱۸۰	[ضرب سکه در زمان فرج الله خان]
۱۹۲	[خاتمه]
۱۹۳	[سخن مترجم]
۲۰۳	ضمیمه اول
۲۵۵	ضمیمه دوم
۲۷۳	نمایه عام

پیشگفتار

امروزه تاریخ‌نگاری علمی عنوان یکی از عرصه‌های نوین در تاریخ‌نگاری آکادمیک، به دلیل عرضه نمودن بسیاری از بیانات و حضور در متن مناسبات اجتماعی و سیاسی برای بسیاری از مورخان و ادیبان است. این طیف از تاریخ‌نگاری گرچه جدیداً مورد اعتنای محافل آکادمیک واقع شده، اما موضوع آن جدید نیست. برای مثال در تمدن اسلامی نمود آن را می‌توان در کتاب‌های فتوح، فضائل شهرها، تذکره‌ها و همچنین سفرنامه‌ها و... به وفور یافت. کتاب‌هایی همچون تاریخ سیستان از مؤلفی مجهول، تاریخ نیشابور از حاکم نیشابوری، تاریخ طبرستان از ابن اسفندیار و چندین عنوان از این قبیل، مهمترین کتبی هستند که در لوای این دسته از مطالعات قرار می‌گیرند.

در حیطه تاریخ خوزستان نیز تعدادی کتاب، با ویژگی‌های فنی، قابل شناسایی می‌باشند؛ ولی متأسفانه به غیر از شماری اندک از این منابع، بقیه یا ریبی رفت‌اند و دیگر جز نامشان از آنها چیزی باقی نمانده است و یا هنوز به شکل دست‌نوشته و به صورت خطی در گوشه‌ای از کتابخانه‌های عمومی یا شخصی نگهداری می‌شوند. از مهمترین کتاب‌های چاپ شده، می‌توان به کتاب تذکره شوشتر از سید عبدالله جزایری اشاره کرد. این کتاب تمام شاخص‌های تاریخ‌نگاری محلی را دارد، مؤلف آن در بسیاری از رویدادهای متعلق به تاریخ و جغرافیای خوزستان و خصوصاً رجال شوشتر در دوره ۹۳۲ تا ۱۱۶۶ ه. ق یگانه منبع به شمار می‌آید. اما در خصوص کتب گم‌شده مرتبط با

تاریخ این منطقه می‌توان کتاب‌هایی مانند فتوح الأهواز از مدائنی و کتاب فضل الاهواز علی بغداد از ابن الهیثم را مثال آورد. مورخان قرون اولیه اسلامی از جمله بلاذری، طبری، ابن الاثیر و حموی در کتب تاریخی خود از اینگونه آثار بهره زیادی برده‌اند. بدون شک اگر این مؤلفات تاکنون باقی می‌ماندند می‌توانستند گره‌های زیادی از تاریخ این سامان را بگشایند.

در رابطه با دست‌نوشته‌های تاریخ خوزستان، که نسخه‌های شناخته‌شده از آنها در دسترس نیست، می‌توان فهرست قابل توجهی را شناسائی کرد؛ خصوصاً اگر دایره شمول این منابع را از حلقه تنگ تاریخ‌نگاری صرف به منابع علمی، ادبی، فقه و غیره در این دوره تعمیم می‌دهیم. در این منابع مضاف بر اینکه منعکس‌کننده علایق دوره تاریخی خودشان هستند و بر آن اساس در هر عام تأثیر پذیرفته‌اند، چه به صورت مستقیم و چه به صورت غیر مستقیم اطلاعات تاریخی در خور تأملی را در اختیارمان قرار می‌دهند.

برای مثال کتاب مهم و اساسی بنانه دار دولت مشعشعیان، یعنی سید محمد بن فلاح مشعشعی، موسوم به کلام المهدی که شاید مهمترین کتاب اعتقادی-تاریخی مراحل اولیه و تأسیسی آن دوره باشد، هنوز به شکل خطی باقی مانده است. تا حدودی این امر بر منابع دیگر این دوره، خصوصاً آنهایی که خارج از دایره تاریخ‌نگاری صرف هستند منطبق است، یا حداقل محققان، آنها را به مثابه منابع این دوره شناسایی نکرده‌اند. مؤلفات سید نعمت الله جزایری، سید علی و پدر ایشان سید خلف بن عبدالمطلب مشعشعی، فرج‌الله بن محمد حویزی، دیوان ابی معتوق حویری و غیره همگی از این جمله‌اند. بدون هیچ شکی با تفحص و غور در این کتاب‌ها مجموعه‌ای بسیار نفیس از معلومات تاریخی و منحصر به فرد در اختیار ما قرار خواهد گرفت، که چه بسا در هیچ یک از منابع دیگر ذکر نشده‌اند.

البته تمام این نوشته‌ها از حیث اهمیت و میزان اطلاعات تاریخی قابل قیاس با کتاب سید علی مشعشعی موسوم به الرحلة المکيه نیستند. اهمیت این کتاب در آن است که به دست یکی از بزرگان و والیان مشعشعی نوشته شده است. بنابراین این کتاب منعکس‌کننده نگاه از درون به ساختار سیاسی و اجتماعی آنها می‌باشد. گرچه اصل

عربی این نسخه در دسترس است، لیکن ترجمه‌ای از بخش تاریخی آن نیز توسط نورالدین محمد بن نعمت‌الله جزایری و به دستور یکی از شاهزادگان قاجاری به نام محمدعلی میرزای قاجار فراهم آمده است. از این رو چاپ و نشر این ترجمه در کنار چاپ اصل عربی نسخه که از مدت‌های پیش توسط راقم دنباله‌گیری شده، می‌تواند راهگشایی برای تعمیق پژوهش‌های بعدی در خصوص تاریخ مشعشعیان باشد.

گذشته از اهمیت این کتاب که در بخش بعدی به تفصیل آن خواهیم پرداخت، ترجمه حاضر از این حیث اهمیت دارد که مترجم آن مجموعه‌ای مهم از تعلیقات را به اصل کتاب اضافه نموده است، که گاهی این کتاب را تا سرحد یک تألیف جداگانه اهمیت می‌بخشد. در مقابل یکی از مشکلات ترجمه حاضر حذف تعدادی کثیری از مکاتبات و اسناد مشعشعیان توسط مترجم می‌باشد، حال اینکه هر کدام از آنها گوشه‌گم شده‌ای از تاریخ این سامان را تشکیل می‌دهند. از این روی با مراجعه به نسخه اصل عربی آنها را گرد آورده و در بخش ضمیمه‌ای به اختصار به اختصار. همچنین مقاله مهم مهندس جهانگیر قائم‌مقامی تحت عنوان «ذیل تاریخ مشعشعیان» که به لحاظ ارائه دادن مجموعه‌ای از اطلاعات و اسناد دسته اول شایسته تألیف کتاب را در بخش ضمیمه کتاب آورده‌ایم.

در پایان بر خود لازم می‌دانم مراتب قدردانی و سپاس‌گزاری خود را از تمام کسانی که در تحقیق و تصحیح این کتاب همراهی‌ام کردند، بی‌ان کنم. خصوصاً همسرم میس‌آه خلیل که زحمت بازخوانی چندین باره کتاب را کشیدند، با این‌همه متن را با نسخه‌های مختلف خطی تطبیق دادند. همچنین از جناب آقای خالد عابدی و خانم عاطفه عیروش و خواهرم سعاد عبدالله که در کار بازنویسی نسخه یاری‌ام دادند، تشکر و قدردانی را دارم. لازم به ذکر است که با وجود همه دقت و کوشش به عمل آمده در کار تصحیح و تحشیه این کتاب، بی‌گمان این تحقیق خالی از نقص و خطا نیست. با این امید که اربابان فن نه با دیده اغماض بلکه با نکته‌سنجی هر چه تمام‌تر به خطاها بنگرند و مصحح را از رهنمودها و انتقادات سازنده خود بی‌نصیب نگذارند.^۱